

Veiligheid brengen in Europees verband

Dat dient volgens Jan Pronk uiteindelijk onze veiligheid

Brigadegeneraal b.d. P.K. Smit
Luitenant-kolonel b.d. C.H.C. Janssen

Prof. J. Pronk

Defensie krijgt andermaal een flinke korting van ruim 600 miljoen euro te verwerken en moet bovendien voor ca. 300 miljoen euro aan tegenvallers opvangen binnen de eigen begroting. Die maatregel wordt verkocht met de logica van de crisis, kennelijk een heel andere logica dan die in tijden van voorspoed als er ook op Defensie bezuinigd moet worden. Opvallend afwezig is de veiligheidslogica, een belangrijke pijler onder het eindrapport van de interdepartementale projectgroep 'Verkenningen', een rapport dat een gezaghebbende en objectieve basis moet bieden voor toekomstbestendige politieke keuzes over de Nederlandse defensie-inspanningen. Die veiligheid is er volgens dat rapport echt niet beter op geworden. Je zou zelfs kunnen betogen dat in tijden van wereldwijd economisch zwaar weer, de kans op conflicten alleen maar toeneemt. Dat vraagt om een politieke uitleg die echter moeilijk te verkrijgen is. Daarom heeft uw redactie de stoute schoenen aangetrokken om via interviews, niet echt de kerncompetentie, achter politieke opvattingen aan te gaan. We wilden beginnen bij de grootste oppositiepartij onder het motto: als je zelfs anderhalf miljard wilt bezuinigen, zullen je argumenten daarvoor nog wel beter zijn dan die van de regering. Actieve PvdA-politici waren echter tot nu toe niet te verleiden tot een inhoudelijke bijdrage.

"Ik heb altijd gevonden dat we een behoorlijke defensiebegroting nodig hebben." Dat zegt Jan Pronk in een gesprek over de 'Verkenningen'. We moeten dan als onderdeel van Europa veiligheid brengen in conflictgebieden om zo onze eigen veiligheid te dienen. Dat vereist de mogelijkheid om langdurig stabilisatieoperaties te kunnen uitvoeren op de grond. Daar moet de hele krijgsmacht op zijn ingericht.

Daarom hebben we contact gezocht met Jan Pronk, een oud-politicus met zeer relevante ervaring op het gebied van defensie en buitenlandse politiek en bovendien niet te beroerd om zijn opvattingen voor het voetlicht te brengen. Professor Pronk doceert aan het *Institute of Social Studies* de theorie en praktijk van internationale ontwikkeling. Wij spraken met hem op zijn werkplek in Den Haag.

Het rapport spreekt van de verbreding van het veiligheidsbegrip. Onze veiligheid is meer is dan alleen een bedreiging van het grondgebied en betreft veeleer de manier waarop wij met zijn allen graag willen leven. Is dit een relevante verbreding of worden hiermee te veel zaken in huis gehaald?

Nee, dit vind ik een relevante verbreding omdat veiligheid, ik noem maar wat, ook door klimaatgesteldheid en economische onzekerheid wordt bedreigd en door de manier waarop mensen daarop,

mogelijk met geweld, weer reageren. Zelfs als je spreekt van de meer traditionele bedreigingen van de veiligheid moet je ook weten waarom die bedreiging nu een andere oorzaak zou kunnen hebben dan in het verleden. Het is dus heel verstandig om veiligheid in een breder perspectief te plaatsen. Het past natuurlijk ook in een '3D-benadering': een probleem politiek, economisch en militair adresseren. En dus moet je een probleem in die drie, en zelfs ook in nog meer opzichten analyseren. En je moet de instrumenten die je inzet coördineren.

Betekent de verbreding van het veiligheidsbegrip automatisch dat ook het bedreigingspotentieel is toegenomen?

O ja! De instabiliteit en de risico's zijn niet afgenomen, zelfs toegenomen. Er is meer economische instabiliteit, er is meer ongelijkheid, er is meer schaarste, de gevolgen van rampen laten zich scherper gelden, het terrorisme is grensoverschrijdend en ge-

Het terrorisme is grensoverschrijdend

Ook verdediging van het grondgebied. Bron: Defensie

makkelijker geworden door globalisering en communicatiemogelijkheden. Het is niet veiliger geworden dan het was, maar het is mijn algemene stelling dat er geen wereldoorlog dreigt.

Heeft de verbreding van het veiligheidsbegrip ook betekenis voor hetgeen in de Grondwet staat? En kunnen we dan nog wel spreken over drie hoofdtaken?

Ik vind de formulering in de Grondwet tijdloos. Iedere krijgsmacht heeft uiteraard als taak de verdediging van de eigen natie dus ook van het eigen grondgebied. Maar het is breder dan dat. Je kunt dat de internationale rechtsorde noemen. Het is binnen en buiten en buiten is ook voor binnen. De verbetering van de internationale rechtsorde heeft ook zijn consequenties, in positieve zin, voor alle afzonderlijke natiestaten dus ook voor Nederland. Waarom zou je de terminologie wijzigen? Het is een mooie en evenwichtige terminologie.

Er zijn mensen die zeggen dat ons grondgebied niet bedreigd wordt, dus van die eerste hoofdtak: de verdediging van het grondgebied, kunnen we wel af.

Dat is kortzichtig. Ik zei net dat de veiligheid van de afzonderlijke natiestaten ook bedreigd wordt door onzekerheden. Dus je zult moeten bijdragen aan de verbetering van de internationale situatie om op die manier, op afstand, ook in je eigen belang te kunnen opereren. Dat moet ook, maar niet louter, met militaire middelen gebeuren.

Kijk, u zit nu wel tegenover een lid van de PvdA. Maar binnen de partij heb ik altijd het standpunt ingenomen dat we een behoorlijk omvangrijke defensiebegroting nodig hebben. Ik heb een van de vorige defensienota's omarmd en verdedigd. Ik ben zelfs nog even minister van Defensie geweest. Het ging toen vooral om de internationale rechtsorde waarbij we

misschien iets te ambitieus zijn geweest over het aantal missies dat we tegelijkertijd zouden kunnen bemensen. Maar ook dat was vanuit het oogpunt dat internationale vrede mede in Nederlands belang is.

In defensienota's en andere stukken zie je vaak een beschrijving van de toestand in de wereld maar niet echt handvatten om prioriteiten te kunnen stellen.

Ja, het moet natuurlijk resulteren in een aantal concrete besluiten. Dat hebben we in die nota van 1993 natuurlijk wel gedaan. We kwamen met heel concrete maatregelen, onder andere met de luchtmobiele brigade, met cijfers en bedragen. Dat was keihard. Het is allemaal wat minder uitgevoerd, maar je hebt een analyse nodig om te vertellen waarom je bepaalde dingen doet. Dat stond er allemaal in.

Over die analyse hoor je weinig in het publieke debat.

Ja, ja, hoewel er momenteel natuurlijk in het kader van de NATO een interessante analyse is over de nieuwe NATO-strategie, op een theoretische basis, met medewerking van onder meer wetenschappers, journalisten en militairen. Dat is wel van belang ook al gaat het er nog niet om wat er precies moet gebeuren. Maar in Nederland vindt die discussie wat minder plaats.

Overwach locatie. Bron: Defensie

Een opvatting over de vervanging van de F-16 snijdt alleen hout als je weet waarvoor je hem wilt gebruiken.

Ja dat klopt. Daar heb ik een geprononceerde opvatting over. Dat was ook een van mijn moeilijkheden in de politieke discussie van destijds, toen ik er nog een rol in speelde. Destijds werd er, ik zeg niet door militairen hoewel ik daar wel een opvatting over heb, maar door politici alleen gekeken naar het geld. Het ging mij om heel andere dingen: wat voor oorlogen mag je verwachten. De oorlog van de toekomst zal waarschijnlijk niet uitgevochten worden door *highly sophisticated*, hoog in de lucht, anoniem vechtende toestellen zoals je zou mogen verwachten in *highly sophisticated* oorlogen tussen grootmachten. Maar de grote instabiliteiten en risico's zijn momenteel elders in de wereld, niet zozeer veroorzaakt door regeringen maar door groeperingen, en vereisen een heel sterke aanwezigheid op de grond. Je hebt ook 'luchtdefensie' nodig maar meer nog transportvliegtuigen en, om maar wat te noemen: gevechtshelikopters. Ik zag de 'nieuwe F-16' niet als prioriteit. Dat is punt een.

Punt twee is, en dat is ook visie, als je met een nieuwe technologie begint dan moet je dat bij de Europeanen doen. Kiezen voor Amerikaanse technologie betekent in dit geval dat je altijd afhankelijk bent van de Amerikaanse buitenlandse politiek.

Focus op grondoperaties. Bron: Defensie

We waren het in die tijd minder eens met Bush dan nu misschien met Obama, maar het betekent dat je altijd afhankelijk bent van de toevallige samenstelling van de Amerikaanse regering. En in Europa heb je mede invloed, je beslist het gezamenlijk. Tegen de Amerikanen kun je alleen maar ja of nee zeggen. Als je het dan moet doen, ik vond van niet, dan vanuit Europese samenwerking.

Die twee belangrijke beleidslijnen worden het bepaald niet. Men had het alleen maar over een business model, wat kan je er aan verdienen. Dat is uitermate kortzichtig.

Verdienen is dus een bijkomende bate?

Ja. En bovendien blijken die baten zich vaak helemaal niet voor te doen. Je wordt voor de gek gehouden waar je bij zit. Dat heb je gezien bij de F-16 zelf, in de jaren zeventig. Toen werd het ook allemaal veel mooier voorgesteld.

Daar komt bij dat aanschaffen van een nieuw gevechtsvliegtuig zo verrekte duur is dat je dan andere dingen niet meer kunt doen. Ik vind bijvoorbeeld dat je je uitgezonden jongens en meisjes heel goed moet verzorgen en dus heel veel moet investeren in onderhoud en materieel om je eigen mensen te beschermen. Dat kost ook heel veel geld en ik heb wel begrepen dat Defensie aan een plafond zit. Dat kan niet.

De krijgsmacht moet ongeveer 20% minder gaan oefenen.

Dat kan ook niet.

De potentie om grondoperaties te kunnen uitvoeren, moet dus prioriteit krijgen.

Ja, maar je hebt ook luchttransport en schepen nodig maar ik vind dat alles dienstbaar moet zijn aan het mogelijk maken van vrede op de grond. Dat betekent ook, in het jargon, *Responsibility to Protect* (R2P). Als je dat niet serieus neemt dan ben je eigenlijk bezig 'militairement' het conflict te vergroten in plaats van te verkleinen. En R2P kan alleen maar op de grond. Je zult daarvoor heel veel capaciteit moeten ontwikkelen, ook bij luchtmacht en bij de marine. Kijk maar naar het fantastische werk van de marine in de Rode Zee. Dat is ook ten dienste van hetgeen in Somalië gebeurt. Je hebt dus ook marine nodig maar dat is onderdeel van een totaalverhaal: de verbetering van de situatie voor de mensen op de grond.

De krijgsmacht delen zijn inmiddels omgevormd tot operationele commando's die onder eenhoofdige leiding zijn geplaatst. Mag ik uit uw woorden concluderen dat er desondanks nog te weinig geïntegreerd wordt gedacht en opgetreden?

O, ja volslagen. Ik vond dat het al aardig lukte toen we bezig waren met die defensienota in 1993. Dat was één geheel. Maar als ik toen zag hoe de luchtmacht is gaan lobbyen voor die JSF, zonder totaal verhaal, in zijn eentje, dat vind ik kwalijk. Ik vind dat de minister van Defensie het destijds niet zo had mogen toelaten. Dat is niet goed voor de coherentie, voor de eenheid, voor datgene wat nodig is. De luchtmacht kan goed

Maar wel met gevechtshelikopters. Bron: Defensie

lobbyen, maar het is niet dienstig aan evenwichtige besluitvorming over een totaalvisie. Terwijl we juist die kant opgingen. 3D is later wat meer in zwang gekomen maar we waren in de jaren negentig ook al bezig om alles op elkaar af te stemmen. We waren in 1996-1997 bezig met de herijking van de Nederlandse buitenlandse politiek, ook gericht op een totaalvisie. Ik ben zelf bezig geweest als minister van Ontwikkelingssamenwerking om nauw met Defensie samen te werken. Dus die eenzijdige lobby samen met het bedrijfsleven, ik vond dat

Het rapport schets vier toekomstscenario's die een belangrijk instrument vormen om samen met de krijgsmachtprofielen tot beleidsopties te komen. Op welk paard wedt u?

We kunnen wel multilateraal willen, maar de ontwikkeling is waarschijnlijk meer multipolair. Kijk, als het multipolair is dan moet je zorgen voor aansluiting bij een krachtige pool, uitgaande van een behoorlijke perceptie van eigenbelang. Daarom ben ik meer dan vroeger een voorstander

Het fantastische werk van de Marine bij Somalië. Bron: EU

van europeanisering van bijvoorbeeld buitenlands beleid, maar dan wel op democratische basis en niet bureaucratisch.

Een van de beleidsoverwegingen is het kunnen inspelen op een onzekere toekomst

Onzekerheid vraagt flexibiliteit. Als je dat maar niet zo vertaalt dat alles moet kunnen, in alle situaties en in je eentje. Dan is het een drogreden. Dan krijg je de optelsom van belangen in plaats van de afweging van belangen. Je kunt ook zeggen dat je met zijn allen, gezamenlijk flexibel moet zijn in zo'n Europese pool (in het kader van de multipolariteit, red). Dan kom je dus terecht bij de waardevolle voorstellen van Vredeling en Stemerdink: taakverdeling waarbij de een beter is in het ene en de ander beter in het andere. Maar je doet het wel samen in een Europese pool. Dat is ook efficiënt.

Daar zijn wel voorwaarden aan verbonden, bijvoorbeeld dat je voldoende invloed kunt uitoefenen.

Ja natuurlijk, maar ik ga uit van de veronderstelling dat je binnen een gezamenlijke EU-buitenlandse politiek meer invloed kunt uitoefenen. Kijk, als je het allemaal in je eentje gaat doen dan ben je bezig op de vierkante centimeter. Dat heeft geen zin.

Dus je moet je aansluiten bij het goede machtsblok.

Ja, en je moet zorgen dat het machtsblok goed dan wel beter wordt. Je hoort Europees te denken. De toekomst van Nederland hangt af van de toekomst van onder meer Duitsland, België en Frankrijk. We hebben na de Tweede Wereld oorlog al zo

veel bereikt, dat moet je steeds opnieuw gestalte geven. Want voor Nederland is vrede op het Europese continent de eerste voorwaarde.

Dus moet je samenwerken, niet alleen economisch maar ook politiek en ook militair. De oude gedachte van de Europese Defensiegemeenschap die uiteindelijk is afgeschoten, zou weer terug kunnen komen. Samenwerken op politiek en militair gebied is niet alleen van belang om te voorkomen dat er dingen gebeuren binnen Europa, maar ook om elders gezamenlijk te kunnen optreden. Dat is het voordeel van een Europese samenwerking, dat je in andere landen ook bezig kunt zijn met reconstructie.

De NATO wil alleen een militair bondgenootschap zijn. Dan ben je louter militair bezig. Dat is onevenwichtig en voedt het conflict. Zoals de Hoop Scheffer zei: we hebben geen politiek verhaal met betrekking tot Afghanistan. We sturen alleen maar mensen uit. Uitermate kortzichtig.

Welke beleids optie ligt volgens u het meest voor de hand?

De eerste optie, veilig blijven, betreft niet het hoofdprobleem. Je zult er natuurlijk wel voor moeten zorgen dat je eigen grondgebied, dus eigenlijk Europa, veilig blijft.

Het type vraagstuk waar ik het over heb, vereist langdurige aanwezigheid. Als je ergens naar toe gaat, moet je bereid zijn er, indien nodig, geruime tijd te blijven. Het is protectie, je kunt het niet even regelen door een of andere vijand te verslaan. *Forget it*. Dus de tweede optie, kort maar krachtig, daar ben ik niet zo'n voorstander van. Mijn eerste neiging was te kiezen voor de optie 'veelzijdig inzetbaar'. Maar de term 'evenredig belang' neigt in mijn visie weer te veel naar een ouderwetse, evenredige verdeling tussen de krijgsmachtdelen. Dat is niet hetzelfde als veelzijdig inzetbaar. Het evenredig belang moet gaan over dat wat nodig is in de geweldsituaties van de toekomst.

Ik zou dus kiezen voor optie drie, veiligheid brengen, maar dan wel met een flexibele inzetbaarheid. Eigenlijk een combinatie van drie en vier.

Als je ergens naar toe gaat, zal dat langdu-

We hebben geen politiek verhaal met betrekking tot Afghanistan. Bron: NAVO

rig zijn. Maar... het moet altijd passen in een goede politieke visie over wat er dáár moet gebeuren en niet een politieke visie alleen over wat onze nationale veiligheid zou vereisen. Dat laatste is het geval in Afghanistan: we zijn daar naar toe gegaan zodat ze niet bij ons komen. Zo is het aan het publiek verkocht, maar dat is een totaal verkeerde voorstelling van zaken. Laten we eerlijk zijn, de Taliban heeft nooit doelstellingen gehad over de grens. Al Qaeda had die wel. Maar wij hebben ze aan elkaar vastgeklonken, omdat we ze na 9/11 bleven aanvallen zonder onderscheid te maken. Daarmee hebben we ook Pakistan gedestabiliseerd.

We zijn politiek dus totaal de verkeerde kant opgegaan. Weer het Amerikaanse verhaal, zo gauw mogelijk weer weg wezen en dan moeten ze zelf maar gaan vechten. Wij gaan hen opleiden om zelf een goede burgeroorlog te kunnen voeren. Daar komt het eigenlijk allemaal op neer en niet op een langdurige stabilisatie: economisch, politiek maar ook, ook militair.

Een laatste vraag. Politieke discussies in Nederland over de krijgsmacht hebben vaak een moralistisch karakter: geweld roept geweld op, geweld is verkeerd.

Nee, dat vind ik niet. Geweld is een container begrip. Daarom praat ik in dit gesprek steeds over geweld ter bescherming van mensen. Dat is dus niet een *first strike* aanpak of om de tegenstander te verslaan. Dat is vroeger het geval geweest bij oorlogen. Maar de nieuwe oorlogen gaan niet meer om territorium, zijn niet meer te winnen door de tegenstander te verslaan.

De gewelddadige conflicten van de toekomst vereisen een andere strategie. Daar is geweld wel een onderdeel van, maar dan geweld ter zelfbescherming en voor de bescherming van mensen. Je zult dus geweldcapaciteit moeten kunnen opbouwen, die op de juiste manier gebruikt en geafficheerd een onderdeel kan zijn van een totale aanpak. Wat Nederland heeft gedaan in Uruzgan was heel redelijk. De militairen traden iets softer op, praatten iets meer en gaven iets meer blijk van begrip. Door je tegelijkertijd hard te verdedigen als dat nodig is, word je door je tegenstander gerespecteerd. Door dat te doen zonder hen te willen vernietigen, neem je hen ook serieus als een toekomstige politieke gesprekspartner.

Uiteindelijk zul je de oorzaken van geweld, bijvoorbeeld racistische of nationalistische gevoelens, moeten minimaliseren zodat mensen die geweld willen uitoefenen daarvoor steeds minder redenen hebben, of alleen komen te staan.

Je moet dan geweld kunnen uitoefenen om de situatie te stabiliseren zodat er tijd is om te praten en te komen tot een oplossing. Er zijn politieke leiders die onderhandelen, maar geen enkele behoefte hebben aan een

Europese technologie

oplossing. Je hebt commandanten voor wie de strijd een doel op zichzelf is geworden. Ook zijn er warlords, die hun gezag en economische positie niet kwijt willen. In een aantal van deze conflicten zijn noch de onderhandelaars noch de strijders dus gebaat bij een beëindiging van het conflict. Je zult dus een militaire situatie moeten scheppen waarin het de partijen duidelijk wordt dat ze militair niet kunnen winnen en je zult een politieke situatie moeten creëren waarbij het ook voor de onderhandelaars aantrekkelijk is om te

komen tot een oplossing.

Dat vereist een politieke visie op het conflict ter plaatse, en niet alleen maar een politieke visie op de belangen van de 'buitenstaanders'. We zullen op de een of andere manier een oplossing moeten zien te vinden voor de conflicten in het Midden-Oosten, in Somalië, in Afghanistan, ten behoeve van de mensen daar. Als voor die gebieden een duurzame oplossing wordt gevonden, dan is ook onze nationale veiligheid daarbij gebaat. Dat vereist dus een langere termijn veiligheidsperceptie. ◀

Bescherming van mensen. Bron: MONUC

